

verslag, waarbij hij een vrij maar dankbaar gebruik maakt van Max Webers hypothesen terzake van het ontstaan van de moderne overheidsbureaucratie: deze worden door hem aan het Nederlandse verloop getoetst. Hierbij onderscheidt hij drie perioden:

I. *De patrimoniale staat, 1813-1848*, waarin het persoonlijk ingrijpen van de vorst - vóór 1840 'de rechtschapen persoonlijkheid van Willem I', daarna 'Willem II (die) de beginselvastheid, de bestuurlijke vaardigheid en de immense werkkraft van zijn vader (miste)' - overheerste. Reorganisaties, waardoor o.a. de beide departementen van eredienst zeer snel van het moederdepartement werden losgemaakt, volgden elkaar in ijltempo op en bezuinigingen waren steeds troef, met als gevolg onderbetaling van de ambtenaren, die op bijverdiensten bedacht moesten zijn.

II. *Op weg naar de 'moderne bureaucratie', 1848-1918*, waarin na aanvankelijke rust - maar ook Thorbecke bezuinigde lustig voort, speciaal door vast aangestelden te vervangen - 'de dynamiek van de nieuwe tijd' voelbaar wordt in afsplitsingen: Waterstaat, Handel en Nijverheid in 1877, vervolgens in tweeën uiteengaand in 1905.

III. *Het interbellum, 1918-1940*, onder de sprekende titel: 'Mag het iets meer zijn?' en met het nog duidelijker eerste hoofdstuk (13 van het totaal): 'Op de golven van de conjunctuur; bezuinigingscommissies aan het werk.' De departementale verbijzonderingen in de sociaal-economische sector worden uiteraard gevolgd, maar ook 'Waterstaat' en 'Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen' (dit laatste als vrucht van de onderwijsreorganisatie, en een in 1917 gevoerde actie van onderwijsinstellingen) nader bezien. Interessant is dat de bezuinigingen uit de crisistijd vooral dit departement troffen: Besloegen de uitgaven in 1932 reeds 28.1% van de totale begroting, in 1939 lagen zij op 19.6% en in absolute bedragen zelfs beneden 1922. Maar ook in de professionalisering van het ambtenarencorps trad een regressie op: Colijn voerde reeds in 1924 een salariskorting van 10% door. Deze leidde, met wat in de crisistijd plaatsvond, tot een terugval, n.l. het op grote schaal zoeken naar neveninkomsten bij het bedrijfsleven. Dit was een merkwaardig besluit van een ontwikkeling die toch al ver achterliep bij die in de omringende landen.

Al met al een instructief boek, dat voor een faire beoordeling wel in zijn kader bezien moet worden, wil men het niet overvragen. Daarom tot slot slechts twee randopmerkingen. Ten eerste doet het vreemd aan dat voor Weber naar Amerikaanse teksten verwezen wordt. Ook 'Mammoetwet'-slachtoffers dienen, zodra zij de universiteit binnentreden, eventuele lacunes in hun moderne talenkennis, zeker wat de passieve beheersing betreft, weg te werken. Ten tweede zou men graag de latere lotgevallen van de beide departementen van eredienst, naar analogie van de wel behandelde latere afsplitsingen, nader onderzocht willen zien. Behalve feitelijke nieuwsgierigheid geeft ook een methodische overweging deze notitie in: Naast de uitdijende universums zou ook het verdwijnen van